

ŞAGİRD LƏRİN YARADICI TƏFƏKKÜRÜNÜN VƏ TƏDQIQATÇILIQ QABİLİYYƏTİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ

İnarə Əliyeva,
*Bakı şəhəri Xətai rayonu 27 nömrəli məktəbin
ibtidai sinif müəllimi
turanaliyeva95@gmail.com*

Rəyçilər: *dos. Q.V. Rəhimova
psixol.ü. fəls. dok. M.Ə. Məmmədova*

Açar sözlər: *yaradıcı, təfəkkür, tədqiqatçı, qabiliyyət, inkişaf*
Ключевые слова: *творческий, мышление, исследователь, способность, развитие*
Key words: *creative, mentality, investigator, ability, development*

*Xalq həmişə öz ziyalıları ilə,
öz mənaəviyyəti, öz elmi ilə tanınar.*

İLHAM ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Problemin aktuallığı. Xalqın, cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi vətəndaşların intellektual və yaradıcı təfəkkür imkanlarından səmərəli istifadəsindən asılı olaraq, onun düzgün təşkili ilə sıx bağlıdır. Gənc nəslin yaradıcı təfəkkürün, tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişafı və istedadlı uşaqların vaxtında aşkar edilməsindən, onların inkişafına düzgün istiqamət verilməsindən və əlverişli şəraitin yaradılmasından da asılıdır (3). Bu sahə üzrə aparılan tədqiqatların nəticələri göstərir ki, ümumtəhsil məktəblərdə xüsusi istedadla malik uşaqların aşkara çıxarılması və digər uşaqlarda da yaradıcı təfəkkürün və tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişafı üzrə təlim-tərbiyə işinin təşkili mürəkkəb və çoxaspektli pedaqoji-psixoloji yanaşma tələb edən bir məsələdir. Müasir dövrdə ümumtəhsil məktəblərin qarşısında öyrənənlərə təhsil vermə vəzifəsi durur ki, onlar dəyişən şəraitə cəld uyğunlaşa bilsin, qarşıya çıxan problemləri tez bir zaman içində həll etsin və cəmiyyət üçün yararlı vətəndaş kimi formalaşsınlar. Belə təhsili yalnız yaradıcı təfəkkürün və tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi yolu ilə təmin etmək olar. Şübhəsiz ki, bu yanaşma bütün təhsil alanlara aid olsa da, istedadlı uşaqlar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki ilk növbədə məhz onlar gələcək peşəkar elitanın sıralarını formalaşdırmalıdır (4).

Elmi ədəbiyyatda qeyd olunur ki, mürəkkəb intellektual məsələlərin həlli zamanı yaradıcı

təfəkkür üsullarından və tədqiqatçılıq qabiliyyətdən səmərəli istifadə etmək olar. Məsələn, biz bir məsələni həll edərkən əyani obrazlardan, adi məsələlərin həlli zamanı isə adi üsullardan istifadə edirik. Belə situasiya daha çox ümumtəhsil orta məktəblərdə riyaziyyat, cəbr, fizika kimi dərslərdə müşahidə olunur. Belə dərslərdə müəllim şagirddən məsələnin nəticəsindən çox onun müstəqil olaraq məsələnin həlli yollarını axtarmaq qabiliyyətini formalaşdırır və eyni zamanda şagirdin müstəqil olaraq həyat prosesində problemləli şəraitdə qazandığı intellektual bacarıqdan səmərəli istifadəsini aşıltdırır. Nəticədə şagirdə praktik təfəkkür bacarığı formalaşır (2).

Lakin elə hallar olur ki, yüksək inkişaf etmiş təfəkkürə malik olan insan bir-birinə bənzəməyən və müxtəlif həll üsulları tələb edən məsələləri həll etmək istəyində olur. Bu zaman insan öz yaradıcı təfəkkürünün potensialından səmərəli istifadə edir.

Məsələn, K.E.Siolkovskinin kosmik uçuşlar haqqında heç bir obyektiv informasiyası olmadığı halda, yer kürəsinin cəzətmə qüvvəsinə yuvarlanmamaq şərti ilə raketin fəzada uçuş sürətini təyin etmişdir, və yaxud, məlumdur ki, itlər qida gördükdə ağızları ağız suyu ilə bulaşır. Amma ilk dəfə olaraq İ.P. Pavlov öz yaradıcı təfəkkürü və tədqiqatçılıq qabiliyyəti vasitəsi ilə bu hadisəni araşdıraraq insan fiziologiyası elminə şərti reflekslər barədə nəzəriyyəni gətirmiş-

dir. Bir çox adamlar əşyaların yüksəklikdən yerə düşmə hallarının şahidi olublar. Amma tək İsaak Nyuton öz yaradıcı təfəkkürü və tədqiqatçılıq qabiliyyətinin əsasında bu problemdə yer kürəsinin cəzəmə qanunu kəşf etmişdir.

Yaradıcı təfəkkür və tədqiqatçılıq qabiliyyəti kimi xüsusiyyətlər çox zaman məhz istedadlı uşaqlarda olması zərurətdir. Hazırda ümumtəhsil məktəblərin qarşısında öyrənənlərə elə təhsil vermə vəzifəsi durur ki, onlar dəyişən şəraitə cəld uyğunlaşa bilsin, qarşıya çıxan problemlərin tədqiqat üsul vasitələri ilə həll edə bilsinlər. Belə təhsili yalnız yaradıcı təfəkkür və tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi yolu ilə təmin etmək olar (5).

Respublikamızda təhsil siyasətinin əsası dövlət tərəfindən xüsusi istedadla malik, yaradıcı təfəkkür və tədqiqatçılıq qabiliyyətinə malik uşaqlara diqqətin artırılması ilə səciyyələnir. Buna əyani misal kimi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının istedadlı uşaqların (gənclərin) aşkara çıxarılması, onların potensial imkanlarının inkişaf etdirilməsi və səmərəli təhsil almaları üçün lazımi şəraitin yaradılması barədə 17 aprel 2006-cı il tarixli, 1414 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Xüsusi istedadla malik uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nı (2006-2010-cu illər) göstərmək olar (1). Bu məsələlərin müvəffəqiyyətlə reallaşdırılması, respublikanın təhsil müəssisələrində mövcud olan istedad potensialının vaxtında müəyyən edilməsi, onların meyil, maraq, yaradıcı təfəkkür və tədqiqatçılıq qabiliyyəti inkişafını təmin etmək üçün çoxvariantlı tədris proqramlarının hazırlanması, yeni tipli təhsil müəssisələri şəbəkəsinin yaradılması, ölkə ictimaiyyətinin diqqətini bu vacib məsələnin həllinə yönəldilməsi və bu işin səmərəliliyini artırmaq üçün müvafiq tədbirlərin görülməsinə dair dövlət qayğısını gücləndirilməsi Dövlət Proqramında əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulmuşdur (6).

Problemin yeniliyi. İstedadın özünü aşkar etməsi ilk növbədə onun tədqiqatçılığı və yüksək təfəkkürə malik olması ilə əlaqədardır. Hər bir insanda müəyyən istedad potensialı ola bilər. Ancaq insan öz güclü yaradıcı təfəkkürünü və istedadı özündə aşkarlayaraq nümayiş etdirmək qabiliyyətinə malik ola bilər.

Müasir təhsil texnologiyalar sistemi məhz müəllimin qarşısında şagirdin öz təfəkkür potensialı və tədqiqatçılıq qabiliyyətinə istinad olunması yollarını göstərir. Şagird zəruri yaradıcı təfəkkür inkişafına malik olduğu halda öz daxili istedadını görməyi və onu tədqiqat obyektinə kimi reallaşdırmağı bacarmalıdır (8).

Problemin praktik əhəmiyyəti. Hazırda ümumtəhsil məktəblərdə istedadlı uşaqların (gənclərin) aşkara çıxarılması və onlarla təlim-tərbiyə işinin elmi-pedaqoji və psixoloji yönündə təşkilinə və problemin kompleks şəkildə həllinə ciddi ehtiyac vardır. Ümumtəhsil məktəblərdə xüsusi istedadla, yüksək yaradıcı təfəkkürə və tədqiqatçılıq qabiliyyətinə malik uşaqların (gənclərin) aşkara çıxarılması, onların ahəngdar inkişafı üçün təlim - tərbiyə işinin təşkili sahəsində həll olunmamış çoxlu sayda problemlər mövcuddur. Pedaqoji-psixoloji ədəbiyyatda bu problemlərin həllinə müxtəlif aspektlərdən yanaşmaların olmasına baxmayaraq, hələ də bu sahədə əsaslı şəkildə öz həllini gözləyən çoxlu sayda problemlər qalmaqdadır. Müasir dövrdə xüsusi istedadla, yüksək yaradıcı təfəkkürə və tədqiqatçılıq qabiliyyətinə malik uşaqların (gənclərin) aşkara çıxarılması və onlarla təlim-tərbiyə işinin təşkili probleminin hərtərəfli həll olunması istiqamətində yeni pedaqoji və təlim texnologiyalarından səmərəli istifadə edilməsi məsləhət olardı (7).

İş təcrübəsindən - şagirdlərdə yaradıcı təfəkkürü və tədqiqatçılıq qabiliyyətini inkişaf etdirilməsi məqsədilə, biz göy rəngində plastik kubiki uşaqlara nümayiş etdiririk və onu masanın üzərində olan alma, şüşə, paralon parçası ilə fərqli xüsusiyyətlərinin tapılmasını uşaqlardan xahiş edirik. Uşaqlar əşyaların fərqli xüsusiyyətlərinə onların ölçüləri, rəngləri, yeməli olmaları, bərkliyi, şəffaflığı məkanda tutduğu yeri diqqət yetirməli və onları şifahi qeyd etməlidirlər. Fərqli xüsusiyyətləri uşaqlar qeyd etdikdən sonra biz onlara bu xüsusiyyətlərin səbəbləri haqqında da abstrakt suallar veririk. Bizim əsas məqsədimiz uşağın verəcəyi cavabın nəticəsi yox, qoyulan sualın üzərində onun tədqiqatçı kimi işləməsidir. Bu üsul ilə uşaq əşyada gördüyünü söyləyərk digər xas xüsusiyyətləri də tədqiqat obyektinə kimi axtarmaq arzusunda olur.

ƏDƏBİYYAT

1. "Xüsusi istedadla malik olan uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramının (2006 -2010-cu illər)" təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 aprel 2006-cı il tarixli, 1414 nömrəli Sərəncamı.
2. A.O. Mehrabov. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2010.
3. Yeni təhsil proqramlarının (kurikulumların) tətbiqi məsələləri / Nəşrə haz. Ə. Abbasov, İ. Cavadov. Bakı: Mütərcim, 2014.
4. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2013.
5. Выготский Л. С. Кризис семи лет // Собр. соч.: В 6 т. М., 1984.
6. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении. М., 1972.
7. Йирасек Я. Диагностика школьной зрелости // Диагностика психического развития. Прага, 1978.
8. Психическое развитие младших школьников / Под ред. В.В. Давыдова. М., 1990.

И. Алиева

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ШКОЛЬНИКОВ

РЕЗЮМЕ

В статье была дана информация о правильной организации учебно-воспитательной работы по творческому мышлению и исследовательским способностям у школьников, при этом был показан опыт работы автора. Также в статье предоставлена короткая информация о творчестве и научно-исследовательском потенциале известных ученых. Была раскрыта сущность программы по развитию творческого мышления и исследовательских способностей у школьников, принятой со стороны государства.

I. Alieva

DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING AND RESEARCH ABILITIES OF SCHOOLCHILDREN

SUMMARY

Information on the correct organization of teaching and educational work on creative reasoning and research abilities among schoolchildren was given in the article, wherein author's experience was shown. Brief information on oeuvre and research potential of well-known scientists is reflected in the article. The essence of the program adopted by the state on the development of creative thinking and research abilities among schoolchildren was disclosed as well.

Redaksiyaya daxil olub: 25.12.2017